

Pagendatud trompetid ja kohustuslik Wagner

ANDRUS KARNAU
ajakirjanik

ARVUSTUS

Richard Wagner, «Lohengrin»

Lavastaja Michiel Dijkema
Dirigent: Arvo Volmer
Lohengrin: Cosmin Ifrim (Rumeenia)
Friedrich von Telramund: Leonardo Neiva
Heinrich, Saksimaa kuningas: Priit Volmer
Elsa, Brabandi printsess: Charlotte-Anne Shipley (Suurbritannia)
Ortrud, Telramundi naine: Helen Lokuta
Etendus 8. juunil 2023 Estonias

Richard Wagneri ooperi «Lohengrin» lavastus rahvusoperis Estonia kasutab sirgjoonelisi kujundeid ning püüdleb kujunduse ja kostüümidega ajastutruuduse poole.

Luigerüütli tegevus toimub kauge X sajandi esimesel poolel. Pilk lavale ei jäta kahtlust, et lavastaja ning dekoratsioonikunstnik Michiel Dijkema pole tahtnud midagi enamat ega vähemat kui vaataja viimast keskaga. Ajastuse, mis tähendab ennekõike külmrelvi, turviseid ning rõivamoodi, mis eristub tänapäevast rohkete vol-

tidega. Muinasjutuline keskaeg – robustse pimeduse, aga samal ajal suurte kangelaste ajastu. Mis võiks olla veel üllam, kui mõök käes oma armastatu eest võidelda?

Libretode müstilisus ja muusika tänapäevsus, või eeltänapäevsus oleks ilmselt täpne öelda, on põhjuseks, miks teatrid üle kogu maailma armastavad Wagnerit lavastada. Nii ka Estonia «Lohengrini» puhul on peanäitejuht ja -dirigent Arvo Volmer öelnud, et ühe ooperimaja repertuaaris peab üks Wagner olema.

Kohustuslik Wagner

Lähtudes eeldusest, et Wagner on ooperimajale kohustuslik, siis nii ilmselt tulebki «Lohengrini» lavastust võtta. See on midagi, millele Estonia tegetused ei saa ega tohigi. Kui seda mõttejada edasi minna, siis järgmine on küsimus, kas Estonia saab ja tohib olla olemas nii, et «Lohengrini» peaosadesse pole võtta Eesti lauljaid, siis sellele ma siin otsekoheselt vastama ei hakka.

«Lohengrini» Elsa rollis kuulles laulmas Sibeliusi akadeemia kasvandikku Silja Aaltot või Charlotte-Anne Shipley't, kes saanud muusikahariduse Oxfordis. Nimiosas Uwe Stickert Saksamaalt või Rumeeniast pärit tenor Cosmin Ifrim. Siinkirjutaja vaatas lavastust, kus peaosades kaks viimast.

Ooperikunst on kahtlemata rahvusvaheline, nii tuleb ka «Lohengrini» lavastaja Michiel Dijkema Madalmaadest, sealt samast piirkonnast, kus toimub ooperi tegevus. Iseküsimus on muidugi see, kas Wagneri õige pea ligi

Richard Wagneri «Lohengrin» Estonias: Mis võiks olla veel üllam, kui mõök käes oma armastatu eest võidelda?

FOTO: SIIM VAHUR

200 aasta vanusest libretost on mõtet otsida ajalorealismi. Õigupoolest, muusika kuulajate ja lavastuse vaatajatena istume saalis kaasaja hetkes ning vähemalt siinkirjutaja jaoks on pseudoajaloolise lavaruumi loomine, mille täidavad hellebarde ja odasid-mõõku kandvad tegelased, pigem mõõdalask. Või siis ütleme, et see on vorm, mida on ooperi lavastamisel kõige lihtsam valida, sest välisilme moderniseerimine tähendab paratamatult, et tuleb luua oma tõlgendus. Palju lihtsam on jääda kuningate ja rüütli manu. Veelgi lihtsam on lahendada ooperi keskse kujundi luige teema. Kui luik, siis luik. Luigerüütli lahkumise eelnenud luigekujulise riidenuku väntsutamine mõjub lõpuks naeruväärselt. Nii nagu ka tuvijalad, mis «ju-

mala masina» poolt hoituna viimases vaatuses lava kohal ripuvad. Püha graali legendis on tuvi kahtlemata tähtis, aga kas see peab olema just nii selge?

Muinasjutu janu

Teisalt, kui ooperipublik on konservatiivne, siis nii võiks see ju toimida. Miks peaksin kostüümikunstniku Jula Reundelli tööse suhtuma eitavalt? Pigem nau-

tima tema loomingu keerukust. Mõtlemata Estonia rätsepate tuhandetele töötundidele ja neid mõttes kiitma. See on tõsi, kui hing januneb muinasjutulis-müstiliste kostüümide järele, siis «Lohengrin» pakub neid meeliülendaval hulgal.

Ometi on Estonia «Lohengrini» lavastuse üks mõjusamaid pilte Lohengrini ja Elsa pulma-

öö. Pseudoajaloolised turvised ja kostüümide kõrvale heidetud, mõjuvad paljasjalgsed lauljad hoopis usutavana ja ka nende hääldist-sugusena. Ma ei saa sinna midagi parata, ma tahaks ooperis istudes muusikat ka näha ja soliste uskuda.

Ega ma ei oleks osanud oodata, et Estonia koor ja orkester nii võimsalt kõlavad. Wagneri muusika võttis mu toolilt ja tõstis kuhugi lae alla. Hoidis mind õhus kusagil punaarmeelasi kujutava laemaali all. Muusika mõjus kui sõnulseletamatu jõud, mille allikas pärineb otse taevast, millele tuleb alistuda ka kõige vägevamal valitsejal, rääkimata lihtsurelikest.

Jumalik vägi, mille olemust keegi täpselt ei tea ja mille kohta isegi küsida ei tohi – sellest räägib ka Wagneri «Lohengrini» lugu. Muusika sisendab vaatajale, et ebamäärasele jõule alistudes tajud ülenduste, enneolematut kindlustunnet.

Michiel Dijkema lavastus kõl-

gub kusagil tõsiseltvõetavuse ja naeruväärsuse piirimail, vaatuses vaatusse, olles kord ühel ja kord teisel poolel. Kinnisilmi oleks kõige parem kuulata suuremat osa, sest Arvo Volmeri dirigeeritud orkester, koor ning ka solistid ei peta kuulajat. Wagner ei püüa kuulajat hanitada arusaamatute ega tühiste tähenduseta sümbolitega. Wagner on aus oma katkematus usus enda ja oma muusika geniaalsusesse.

Estonia lava on nii pisike, et «Lohengrini» trompetid tuli pagendada loozidesse. Ega nad sealt halvemini ei kõlanud, viidates siiski rahvusoperi kurvameelsele ruumiprogrammile, kuhu on keeruline valida repertuaari.

Aga Elsat (Charlotte-Anne Shipley) ma uskusin, tema kergete meelsuse traagikat ja usku millessegi, mida polegi tegelikult olemas. Nagu ka Lohengrini (Cosmin Ifrim) üllust, kui ainult neid saksa keele rõhke tema lauljateel püha graali kaitsmisele oleks vähem ees olnud.

In memoriam

Andres Männik

(15.02.1934 –17.06.2023)

Andres Männik oli eestlastest newyorklane, mees, kes oskas elada hetkes. Ta ütles, et ei tundnud end selles linnas kunagi üksinda. Teda ning tema uljust ja uudishimu jäävad tänulikult mäletama sajad erinevate põlvkondade eestlased ja newyorklased, keda ta ühel või teisel moel aidanud ja kindlasti inspireerinud on.

17. juunil 2023 lahkus New Yorgis 89-aastasena Andres (Andy) Männik – New Yorgi väliseesti kogukonna võtmefiguur, kes oli varastel 1970ndatel New Yorgi avangardis oluliseks kultuurikorraldajaks ning kes on olnud aastakümneid eesti kultuuriringkonna jaoks kui New Yorgi kultuurimajakas.

Andres Männik sündis 15. veebruaril 1934. aastal Tartus arhivaaride Olga Männiku ja Erik Tenderi pojana. II maailmasõja põgenemistee viis lõpuks USAsse. Hilisteismelisenägi Andy esmakordselt flamenkotantsu etendust ja mõistis, et tal on vaja elada seal, kus on kultuur ja kus miski saab olla «nii uljas».

Ta asus elama New Yorki ning alustas sotsioloogia ja aja-

Andres Männik purjelal.

FOTO: ERAKOGU

loo õpinguid Columbia ülikoolis, ent pärast mõjuvate balletietenduste nägemist otsustas jätta ülikooliõpingud pooleli. Õige pea oli Andy juba oma puutöö-koda Manhattani all-linnas.

Seejuures paelus Andyd aga väga tants, eriti ballett. Puutööoskused ja huvi tantsu vastu viisid ta sõprade abil Ameerika kaasaegse tantsu juhtfiguuri ja ikooni Merce Cunninghami trupi juurde, millega ta tegi kaasa mitmed gastrollid.

1971. aastal asutas Andres Männik koos Steina ja Woody Vasulkaga New Yorgi avangard kunstiruumi The Kitchen. The

Kitchen algatati varajase performance- ja videokunsti loomiseks. Hiljem on The Kitchenis aktiivselt tegetsenud kunsti ja muusika suurkujud nagu John Cage, Laurie Anderson, Nam June Paik, Hannah Wilke, Cindy Sherman, Arthur Russell, Laurie Spiegel, Robert Mapplethorpe ja paljud teised. 1971. aastal tõlkis Andres Männik koos Mardi Valgemäga Paul-Eerik Rummo «Tuhkatriinumängu» inglise keelde ja koos töid nad selle Eesti kultuuripäevade raames senini tegetseva legendaarse off-off-Broadway teatri La MaMa lavale. «Tuhkatriinumängust» sai nõnda esimene Ees-

ti näidend, mis lavastati professionaalsel tasemel Ameerika Ühendriikide teatrilaval.

Andres Männik on aastakümneid olnud eesti kultuuriringkonna jaoks New Yorgi kultuurimajakas, võttes vastu ja võõrustades paljusid eesti ärksaid kultuuriniimesi.

Tänu pidevatele kontaktidele eestlastega rääkis Andy tänapäevast ja aktsendita eesti keelt, samas kui ameeriklastele kõlas ka ta inglise keel kohalikuks. Mõlemad keeled olid võrdset esindatud ka tema suures raamaturiiu-lis, kuhu Eesti sõbrad värskeid lisandusi saatsid. Andy kaalus mõttekäike ja sättis sõnu, enne kui midagi ütles – ta tahtis, et sõnastus oleks täpne ja tabav ja et faktides ei eksitaks. Ta oskas elada hetked täiuslikuks.

Süüal mälestades Piibe Kolkka, Kristiina Reidolv, Paul-Eerik Rummo, Viiru Härm, Janika Kronberg, Priit Tender ning kõik Andy sõbrad, sugulased ja tuttavad nii New Yorgist kui Eestist

PIKEMALT LOE
POSTIMEES.EE

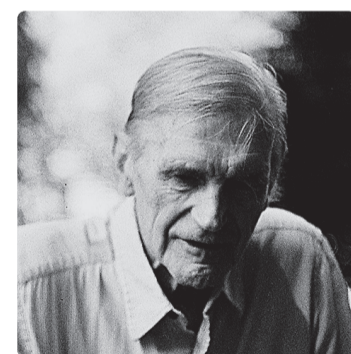

Andy on unustamatu!

Õige paljude inimestega on elus kokku puutunud ja paraku tuleb tunnistada, et kõik ei ole küllalt selgelt meelde jäänud. Piinlik küll, aga mälulaad ilmselt säärane. Andy aga – Andy on unustamatu.

New York (NY) seondub mul tänini Andy kui puutöömehe proosalise, väiksel vist logisevagi veoautoga, mille kaabiinis ta seal meid Viiuga ringi sõidutas, täies enesestmõistetavuses ka kõige tähtsamais glamuursemais piirkonnades, kaasa arvatud praeguseks maa pealt kadunud kaksiktornide esine (aastal 1989). Nägime ära kõrtsi, kus Dylan Thomas oma viimased saatuslikud dringid tegi, ja Andy sõbranna peetava jalustrabava lillepoe, mille perenaine oli valmis iga eksoteilise õie kohta terve loengu pidama (ja pidaski).

Nägime ära Andy kuulsat puutöökoja, mille tähendus ja tähtsus mulle alles hiljem pärale hakkas jõudma. Seal, töökoja väikse kontorikonku seinal rippuva vanamoodsa telefoniga õnnestus meil Andy abiga koguni Eestisse lastele helistada, uskumatu küll. Nägime ära La MaMa teatrimaja off-off-Broadwayl, kus mõnisteistkümmend aastat varem oli mu Tuh-

Andres Männik, eestlane New Yorgis. Hetk Brooklyni kogukonnas, 2019. FOTO: PIIBE KOLKA

katriinut etendatud – Andy kui NY kõnekeele tundja kaastõlgituna ja suuresti tema orgunnituna. Aga mis peamine: nägime ära Andy enda tema lihtsuses, lahtisuses ja lummas loomulikkuses. Ah, mis siin rääkida-gi. Ei räägigi.

Pea kolmkümmend aastat hiljem saime uuesti kokku Tallinnas, seekord taustaks koosviibimine kirjanike majas veel ühe toredate inimese, Hellar Grabbi mälestuseks ja samas teadasaamine, et elu oli just äsja Andy kokku viinud tema täiskasvanud tütreaga, kelle olemasolust tal seni aimugi ei olnud. Imeväärne elev meeleolu oli seal, mis sobis Andyga võratult kokku. Paul-Eerik Rummo